

С. Плєцький,
аспірант кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗА ФІНАНСУВАННЯ ДІЙ, УЧИНЕНИХ З МЕТОЮ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗМІНИ ЧИ ПОВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ АБО ЗАХОПЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ЗМІНИ МЕЖ ТЕРИТОРІЇ АБО ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Питання про об'єкт злочину вважається одним із основних як у кримінально-правовій теорії, так і в законодавчій і правозастосовній діяльності. Від вирішення цього питання залежить, яке місце належить посісти будь-якому складу злочину, що вводиться до Кримінального кодексу України, серед чинних кримінально-правових норм. Окремі питання щодо злочинів проти основ національної безпеки України розглядалися в працях таких українських учених, як В.Ф. Антипенко, О.Ф. Бантишев, В.О. Глушков, В.П. Ємельянов, В.А. Ліпкан, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, А.В. Савченко, М.В. Семикін, Д.С. Слінько, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.В. Шамара та деякі інші. Ураховуючи те, що кримінальна відповідальність за фінансування дій, учинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України, введена в чинне законодавство відносно нещодавно, ґрунтовних досліджень елементів складу цього злочину на теперішній час не проводилось. Вивчення цього складу злочину, як і будь-якого іншого, варто почати з його об'єкта, якому будь-яке злочинне діяння завдає найбільшої шкоди або створює загрозу її заподіяння.

Мета статті – дослідити і проаналізувати зміст об'єкта кримінально-пра-

вової відповідальності за фінансування дій, учинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України, з урахуванням наявних концепцій і теорій об'єкта злочину.

Безумовно, об'єкт злочину є обов'язковим елементом складу злочину як єдиної, необхідної й достатньої підстави кримінальної відповідальності. Ще за радянських часів у науці започатковано декілька концепцій щодо визначення об'єкта злочину. Найпоширенішими точками зору є його визначення через призму суспільних відносин; благ, що охороняються законом; цінностей; правових відносин; людини.

Аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що за радянських часів у кримінально-правовій науці панувала концепція «об'єкт злочину – суспільні відносини». Сутність цієї теорії полягає в тому, що об'єктом злочину є суспільні відносини, що охороняються від злочинних посягань нормами кримінального права [1, с. 12]. Дехто з науковців конкретизував це твердження, зазначаючи, що об'єктом злочину є не всі та не будь-які суспільні відносини, а лише ті, існування, укріплення й розвиток яких є на цей момент необхідною умовою існування суспільства [2, с. 28]. Ключова категорія цієї теорії – суспільні відносини – визначалась як відно-

сини між людьми, що охороняються законом, у процесі їхнього суспільного існування (колектив, держава, державний апарат, збройні сили, окремі особи) [2, с. 30]. Суспільні відносини складаються з певних елементів, а саме: носіїв (суб'єктів) відносин, предмета суспільних відносин (або факторів, що зумовлюють виникнення та існування такого взаємозв'язку), суспільно значимої діяльності (соціального зв'язку) [1, с. 74].

Визнання суспільних відносин як об'єкта злочину характерно не тільки для радянського кримінального права. Сучасні науковці також припускають можливість такого визначення цього елемента злочину, але вони формують власні визначення зазначеного поняття. Так, О.К. Зателепін вважає об'єктом злочину суспільні відносини, але не повністю, а лише їх частину – соціальну безпеку, яка охороняється законом. Під соціальною безпекою він розуміє стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави, які зазнають злочинного впливу, за що й передбачена кримінальна відповідальність [3, с. 31].

С.Я. Лихова розробила концепцію «об'єкт злочину – правовідносини». Вона висловила думку, що в результаті вчинення злочинного діяння деформуються, змінюються або знищуються не суспільні відносини загалом, а правові відносини, які є різновидом суспільних відносин [4, с. 27]. Учена вважає, що кримінальній відповідальності підлягає лише «той суб'єкт правовідносин, який не виконав свого правового обов'язку ... і тим самим або порушив, або поставив під загрозу порушення права інших суб'єктів правовідносин. У результаті вчинення злочину правовідносини не можуть реалізовуватися» [4, с. 58]. Тобто автор стверджує, що завжди обов'язково внаслідок учинення злочинного діяння деформуються певні правовідносини. При цьому такі явища, як «суспільні відносини» та «правовідносини», вона не протиставляє одне одному, а, навпаки, зазначає, що право породжує

суспільні відносини, надає їм процесуальної форми, у результаті чого врегульовується поведінка людей [4, с. 27, 75]. Тобто С.Я. Лихова розглядає правовідносини як один зі складників суспільних відносин. Отже, концепція «об'єкт злочину – правовідносини» ґрунтується на загальних засадах концепції «об'єкт злочину – суспільні відносини».

Дещо іншої точки зору дотримуються прихильники концепції «об'єкт злочину – блага» (А.В. Наумов, С.Б. Гавриш, Н.Ф. Кузнецова та інші). На їхню думку, об'єктом є блага або інтереси, що охороняються законом і на які посягає злочин [5, с. 159]. При цьому С.Б. Гавриш акцентував увагу на тому, що це правові блага, які являють собою певні цінності [6, с. 64].

Ще однією концепцією є «об'єкт злочину – цінності», прихильником якої є Є.В. Фесенко. На думку науковця, об'єктом злочину мають визнаватися людські, суспільні або державні цінності [7, с. 72]. Він пропонує включати до складу цінностей такі елементи: суб'єкти, блага, які їм належать, і предмети (потерпілі, їхні інтереси та права, соціальні зв'язки, предмети (матеріалізовані блага), нематеріалізовані блага, які належать потерпілим) [7, с. 71–73]. Отже, ці елементи певним чином повторюють елементи об'єкта злочину, що притаманні концепції «об'єкт злочину – суспільні відносини».

Згідно з концепцією «об'єкт злочину – людина», складниками поняття «об'єкт злочину» є окремі особи, «матеріальні або нематеріальні цінності яких, будучи поставлені під кримінально-правову охорону, зазнають злочинного впливу» [8, с. 66]. Прибічниками цієї теорії є такі науковці, як Г.П. Новосолов, І.Я. Козаченко, З.А. Незнамов. Вони зазначали, що об'єктом злочину є люди, проти яких спрямовані дії інших суб'єктів відносин [9, с. 132–133]. Отже, зазначені науковці з усієї сукупності суспільних відносин як об'єкт злочину виділяли лише один його складник – носіїв цих відносин, тобто людей.

Позиція В.М. Трубнікова являє собою поєднання декількох попередніх концепцій. Він розглядає первинний і вторинний об'єкти злочинів, тобто злочин спочатку посягає або руйнує соціальну оболонку людини, внаслідок чого стає доступним ще один об'єкт, який знаходиться всередині цієї оболонки, – майно, здоров'я, життя тощо [10, с. 87]. Соціальною оболонкою він визначає сукупність суспільних відносин, яка формується як єдність і взаємодія суспільства й оточення [10, с. 86]. Отже, автор синтезує об'єкт злочину, виходячи з положень декількох уже наявних поглядів: «об'єкт злочину – суспільні відносини», «об'єкт злочину – цінності», «об'єкт злочину – блага» та «об'єкт злочину – людина».

На наше переконання, важливе місце в науці кримінального права посідає проблема інтересу, особливо з огляду на те, що останніми роками зростає увага науковців до цієї проблеми, а саме до об'єкта злочину. Загалом у теорії кримінального права інтерес визначається вельми суперечливо, мають місце значні розбіжності в тлумаченні його співвідношення із суспільними відносинами як об'єкта злочину.

У радянській науці вперше термін «інтерес» для визначення об'єкта злочину вжито Б.С. Никифоровим. Він зазначав, що об'єкт злочину – це той суспільний інтерес, проти якого спрямовано злочин і який береться під захист кримінальним правом [2, с. 4]. Незважаючи на різноманітність висловлюваних думок, на нашу думку, більш коректною є позиція В.Я. Тація, який визначає три основні напрями використання поняття інтересу в кримінальному праві:

1. Інтерес є одним із основних структурних елементів суспільних відносин і разом із тим виступає як об'єкт злочину.

2. Інтерес і суспільні відносини – це різні поняття, а тому категорія «інтерес» не може бути використана для визначення об'єкта злочину.

3. Інтерес – не тільки елемент суспільних відносин, який відображає

його сутність, а й фактично самі суспільні відносини [11, с. 49].

Як відомо, більш повному з'ясуванню соціально-правової значущості й сутності об'єкта злочину сприяє його наукова класифікація [11, с. 59]. У кримінально-правовій літературі традиційною завжди була триступенева (або трирівнева) класифікація «за вертикаллю» залежно від ступеня узагальненості суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону. Однак останнім часом більш поширеною стає чотирирівнева класифікація об'єктів із виділенням, крім загального, родового (групового) та безпосереднього об'єктів, ще й видового (підгрупового) об'єкта, що посідає проміжне місце між родовим і безпосереднім об'єктами злочину.

Загальним об'єктом злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 110-2 Кримінального кодексу (далі – КК) України, визначається сукупність суспільних відносин, соціальних благ, цінностей, інших сфер життєдіяльності людей, які охороняються державою за допомогою норм кримінального права [1, с. 80]. Тобто «це система об'єктів кримінально-правової охорони, до якої входять суспільні відносини різних рівнів» [12, с. 71]. Загальний об'єкт будь-якого злочину, у тому числі й фінансування терористичного сепаратизму, визначений у ст. 1 КК України. Відповідно до цієї статті, об'єктом кримінально-правової охорони є суспільні відносини із забезпечення прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку, громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України, миру й безпеки людства.

Більш вузьке поняття, порівняно з попереднім, – родовий об'єкт, під яким розуміють коло однорідних суспільних відносин, на які посягає злочин, і який є загальним для вузької групи злочинів, що об'єднана в певному розділі Особливої частини КК України [2, с. 9]. Він поєднує групу однорідних за своєю соціально-політичною та економіч-

ною сутністю і взаємопов'язаних між собою суспільних відносин, що охороняються нормами кримінального права [1, с. 85]. Отже, родовим об'єктом злочину є коло тотожних чи однорідних за своєю соціально-політичною чи економічною сутністю суспільних відносин, соціальних благ, цінностей, інших сфер життєдіяльності людей, які охороняються кримінально-правовими засобами й об'єднані законодавцем у певний розділ Особливої частини КК України.

Статтю 110-2 КК України законодавець розташував у розділі I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України». Тобто він визначив, що родовим об'єктом таких злочинів визнаються суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки України. На думку М.І. Хавронюка, родовим об'єктом злочинів проти основ національної безпеки України є безпека України в різних її сферах [13, с. 27]. Таке саме визначення родового об'єкта подають Е.М. Кисилук в В.І. Павликівський [14, с. 31]. Але вся безпека не може бути родовим об'єктом злочинів, що посягають лише на її основи, адже загалом національна безпека України охороняється не тільки за допомогою заборони діянь, передбачених у розділі I Особливої частини КК України, а й шляхом установлення інших норм, які мають місце в цьому Кодексі.

Достатньо вдале визначення родового об'єкта надав В.Я. Тацій, який указує, що родовим об'єктом таких злочинів є суспільні відносини з охорони національної безпеки України: її конституційного ладу, суверенітету, територіальної недоторканності, обороноздатності [15, с. 25]. Також варто погодитись із О.Ф. Бантишевим і В.С. Картавцевим, які стверджують, що «родовий об'єкт зазначених злочинів – основи національної безпеки України, головними складовими яких є пріоритетні національні інтереси» [16, с. 250].

Важливу роль у кваліфікації злочинів відіграє безпосередній об'єкт, що

допомагає відмежувати один злочин від іншого, який може містити схожі елементи. Під безпосереднім об'єктом розуміють охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, соціальні блага, цінності, інші сфери життєдіяльності людей, на які безпосередньо спрямоване досягання і яким унаслідок злочинних дій спричиняється суспільно небезпечна шкода [17, с. 36–37]. Безпосереднім об'єктом злочину є лише ті суспільні відносини, що порушуються особою, яка вчиняє діяння, передбачене диспозицією конкретної статті Особливої частини КК України [18, с. 11]. Тобто норма конкретної статті Особливої частини КК України охороняє певні суспільні відносини, які зазнають шкоди під час учинення діяння, зазначеного в цій нормі. Якщо звернутись до класифікації об'єкта злочину «за горизонталлю», то безпосередній об'єкт ділиться на основний безпосередній об'єкт, додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт і факультативний безпосередній об'єкт.

Диспозиція ст. 110-2 КК України передбачає, що безпосереднім об'єктом фінансування терористично сепаративної діяльності є такі основи національної безпеки, як конституційний лад і державна влада.

Конституційний лад – це визначений Конституцією устрій нації, який характеризується повновладдям народу, певним суспільним і державним устроєм, рівністю усіх націй і народностей, має забезпечувати права і свободи громадян. Термін «державна влада» також активно використовується в Конституції України. Так, за приписами ч. 4 ст. 5, ніхто не може узурпувати державну владу, за ч. 1 ст. 6 – державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову. У ст. 3 йдеться про взаємозв'язок державної влади з людиною, а в ч. 2 ст. 5 зазначається, що єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює її безпосередньо та через органи державної влади й органи місцевого самоврядування [19].

У кримінальному праві під видовим (підгруповим) об'єктом розуміють відносно невелику групу суспільних відносин у межах родового об'єкта, спільну для кількох подібних злочинів [20, с. 87–88]. Однак деякі вчені вважають, що видові об'єкти виокремлюються як щодо злочинів, які в чинному законодавстві передбачені статтями одного й того самого розділу, так і щодо тих, які «розкидані» за різними розділами [20, с. 166].

На нашу думку, як родовий об'єкт виділяється в межах загального, так і видовий об'єкт має виділятися в межах родового. У цьому й полягає весь сенс назви «видовий», яка фіксує логічне співвідношення «роду» та «виду». Крім того, видовий об'єкт повинен об'єднувати в собі декілька (два чи більше) безпосередні об'єкти. Якщо ж видовий об'єкт повністю збігається з безпосереднім, то в його виділенні взагалі втрачається будь-який сенс [21, с. 2]. Специфіка суспільних відносин, поставлених під охорону ст. 110-2 КК України, дає змогу стверджувати, що видовим об'єктом фінансування терористичного сепаратизму є суспільні відносини, які в сукупності становлять основні правові засади народного суверенітету, а саме: 1) носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює цю владу безпосередньо та через органи державної влади й місцевого самоврядування; 2) право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові й не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами; 3) виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання про зміну території України [19].

Отже, злочин, передбачений ст. 110-2 КК України, належить до групи злочинів, родовим об'єктом яких є суспільні відносини з охорони національної безпеки України: її конституційного ладу, суверенітету, територіальної недоторканності, обороноздатності. Безпосереднім об'єктом фінансування терористичного сепаратизму є суспільні

відносини, що забезпечують внутрішню безпеку України, захист її конституційного ладу та державної влади; видовим об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують основи народного суверенітету. Уважаємо за необхідне узгодження однозначної позиції поглядів правників у теорії кримінального права щодо визначення безпосереднього й родового об'єктів фінансування дій, учинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України, що значною мірою сприятиме ефективній боротьбі зі злочинами сепаративної спрямованості.

Ключові слова: родовий об'єкт, фінансування терористичного сепаратизму, безпосередній об'єкт, конституційний лад, територіальна недоторканність України.

У статті розглянуто наукові погляди щодо визначення об'єкта злочину, передбаченого ст. 110-2 КК України. Здійснено огляд сучасних проблем визначення родового, безпосереднього, родового об'єктів фінансування терористичного сепаратизму. Робиться акцент на необхідності вдосконалення кримінального законодавства України, визначенні однозначної позиції в теорії кримінального права щодо родового, родового та безпосереднього об'єктів фінансування дій, учинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

В статье рассмотрены взгляды ученых относительно определения объекта преступления, предусмотренного ст. 110-2 УК Украины. Осуществлен обзор современных проблем определения родового, непосредственного, родового объектов финансирования террористического сепаратизма. Делается акцент на необходимости совершенствования

ня уголовного законодательства Украины и определения однозначной позиции в теории уголовного права относительно родового, видового и непосредственного объектов финансирования действий, совершенных с целью насильственного изменения или свержения конституционного строя или захвата государственной власти, изменения границ территории или государственной границы Украины.

The article discusses scientific views on the definition of the object of crime under Art. 110-2 of the Criminal Code of Ukraine. Done overview of current issues generic definition, direct, specific object of financing terrorist separatism. The need for improvement of the criminal legislation of Ukraine emphasizes, defined unique position in the theory of criminal law on generic, specific and direct facility funding actions that committed for the purpose of violent change or overthrow of the constitutional order or the seizure of state power and changing of territory or state border of Ukraine.

Література

1. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В.Я. Тацій. – Х. : Вища школа, 1988. – 200 с.
 2. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. – М. : Госюридлит, 1960. – 232 с.
 3. Зателин О.К. К вопросу о понятии объекта преступления в уголовном праве / О.К. Зателин // Уголовное право. – 2003. – № 1. – С. 29–31.
 4. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : [монографія] / С.Я. Лихова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 573 с.
 5. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть : [курс лекций] / А.В. Наумов. – М. : БЕК, 1999. – 572 с.
 6. Гавриш С.Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины: Проблемы теории и развития законодательства / С.Б. Гавриш. – Х. : Основа, 1994. – 640 с.
 7. Фесенко Е. Объект преступления с точки зрения ценностной теории /

Е. Фесенко // Уголовное право. – 2003. – № 3. – С. 71–73.
 8. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления: Методологические аспекты / Г.П. Новоселов. – М. : Норма, 2002. – 208 с.
 9. Уголовное право. Общая часть : [учебник для вузов] / отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамов. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – 516 с.
 10. Трубников В.М. Новый взгляд на объект преступления / В.М. Трубников // Право і безпека. – 2002. – № 1. – С. 81–87.
 11. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України / В.Я. Тацій. – Х., 1994. – 75 с.
 12. Петрищев В.Е. Заметки о терроризме / В.Е. Петрищев. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – С. 62–63.
 13. Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / [Ю.А. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.] ; за заг. ред. М.І. Мельник, В.А. Клименко. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Атіка, 2008. – 712 с.
 14. Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / [А.В. Байлов, О.А. Васильев, О.О. Житний та ін.] ; за заг. ред. О.М. Литвинова ; наук. ред. серії О.М. Бандурка. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 572 с.
 15. Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.] ; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком-Інтер, 2007. – 624 с.
 16. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : Дакар, 2008. – 1428 с.
 17. Шульга А.М. Кримінальне право України: Загальна частина: основні питання та відповіді / А.М. Шульга, В.І. Павликівський. – Х. : ПП «Берека-Нова», 2006. – 304 с.
 18. Гельфер М.А. Объект преступления / М.А. Гельфер. – М. : Госюриздат, 1960. – 20 с.
 19. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
 20. Українське кримінальне право. Загальна частина : [підручник] / за заг. ред. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
 21. Рубащенко М.А. Видовий об'єкт посягання на територіальну цілісність і недоторканність України / М.А. Рубащенко // Теорія і практика правознавства : електрон. фахове вид. – 2013. – Вип. 2 (4). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.juracademy.kharkov.ua>.

